

Kirándulás Balatonfüredre, anno 1838

SZIGETHY GÁBOR

Irói vágyak hevítették, de csak a magyar írók hűséges barátja, az irodalmi élet mindennapjainak szerény, szorgalmas szolgálója lett a naplóíró Bártfay László.

A Dunától nyugatra soha nem járt Székesfehérváron túl. Abban az időben Pest-Budától másfél napi kocsijárással Balatonfüredre. 1838. július 21-én, szombaton kora hajnalban izgatottan ébredt, öt órakor Vörösmarty Mihállyal együtt már ladikba szállt. A Duna túlszárnyára igyekeztek, a budai Hét Választófejedelem vendéghozzához, onnan indult a Bittly nevű fuvaros nyolcszemélyes úti batárja Balatonfüredre.

1838-ban nem állították előre az órákat: kora hajnalban világos volt, kora este sötét – a természet rendje szerint. Reggel ötkor talpon van a város, hat órakor a reggeli napsütésben az úti batár kocsisa már indulásra ostromozza a lovakat. Vörösmarty Mihály és Bártfay László – talán elsőnek érkeztek, talán a fuvaros megismerte a költőt – a kényel-

mes hátsó sorban foglalhatnak helyet. Beszélgetnek, nézelődnek, szunyókálnak Baracskaig; tizenegy órakor érkeznek az akkor majdnem másfélezer lakosú „pusztára”. (Baracska akkor még nem is falu: „nagy termékeny határ.”) Ebédelnek, egy órakor indulnak tovább; Fehérváron a kocsis etet, itat – az utasok a valahai királyi székesfővárosban báméskodnak, uzsonnáznak, sétálnak; már sötét este van, amikor Várpalotán a kocsis begördül a vendégház fogadó tágas udvarára. Megszállnak éjszakára. A naplóíró aludni tér, Vörösmarty Szekrényessy Józseffel, a Nemzeti Kaszinó titkárával biliárdozik. Akkor sem voltak egyformák az emberek.

Bártfay László följegyezi: „nem akart a fogadós tőlem semmi fizetést, mivel Vörösmarty egyik bátyjának komája.” Lelkiismeretét – és nemes úriemberönérzetét – megnyugtanni ajándékkal kedveskedik a fogadósoknak (számon tartja: „mely a fizetést felérhette”), s nem veszi észre, vagy nem akarja észrevenni,

Barabás Miklós: Vörösmarty Mihály
(Malonyay Dezső: A magyar képiás úttörői, 1905)

hogy azért nem kell fizetnie, mert akivel együtt utazik, a *Szózat* írója, a költő Vörösmarty Mihály: „király” – a nagyút kísérete csak érdektelen *slepp*, kár időt s figyelmet vesztegetni rá.

Másnap reggel ébresztő négy órakor, reggeli után indulás – most már csak

percekre állnak meg Balatonfüredig. Messziről csodálja meg a távolból párányinak látszó, valójában ezer embert befogadó, török időkben épült ösküi ke-rektemplomot; eltűnődik, megpillantva Veszprém határában az akasztófát, amelyen „valami mézsáros 3 év óta ott függ”; Alsóörsre érve gyönyörködik a messzi távolban napsütötte tihanyi apátsági templom tornyainak látványában.

Tíz óra tájban érkeznek meg Balatonfüredre.

Bárfay László néhány éve megvásárolta a Pesten, 1833-ban kiadott első magyar lexikon – *Közhasznú Esméretnek Tára* – tizenkét kötetét, indulás előtt fel-lapozta az 5. kötetet, tájékozódott. „Balatonfüred Zala vármegyének keletészaki részében fekvő törzsökös magyar hely, közel a Balatonhoz, híres savanyú vize van, a falutól egy óranegyednyire. Füred táját a kéklő Balaton, benne a tihanyi félsziget, hátul a szőlőheggyekkel s erdőkkel gazdag Bakony, körüle pedig a szép kis tér, nem különben a savanyú forrást a nyári hónapokban megkeresni szokó, s itt minden feszességet levetkező ma-gyarság, hazánk legkellemeőbb zugolává teszik.”

A minden feszességet levetkező ma-gyarsággal történő találkozás első perci nem éppen örömteliek. Kiderül: Balatonfüreden nincs kiadó szállás, az Anna-bálok-ról híres, vendégszerető Horváth-házban sincs szabad, üres szoba. Úti ruhában, tétován, rosszkedvűen ácsorog a téren, irigykedve bámulja a für-dőhelyi vendégeket, akik „lármás muzsika mellett a sétatéren fel s alá zsi bongtak csinos, sőt piperézett öltözetekben”. Már arra gon-dol: iszik néhány pohár füredi savanyúvizet, s a kocsi-val, amellyel jött, indul is vissza Budára.

Szerencséje, hogy Vörösmarty Mihály útítársa, barátja. Az itt nyaraló Stuller Ferenc ügyvéd, a Kisdedővő Egyesület titkára felajánlja kettejüknek saját szo-báját, s miután átöltöztek, megborot-válkoztak, a sétaterre sietnek, „s egy óra múlva mi is úgy járánk-kelénk ógyelegeve mint a többi”.

Fél egykor ebéd, utána kávéházban mulatják az időt. Soha nem fogjuk meg-tudni: kávé ittak s hozzá süteményeket majszoltak, vagy jóféle füredi fehérbort iszogattak azon a délutánon. Bárfay talán feketekávé-t rendelt, Vörösmarty minden bizonnyal bort. Aztán elváltak útjaik: „5 óra felé Vörösmarty fürdeni ment a Balatonba (deszkából ott is készí-tettek fürdőket), én pedig Lendvay szí-

néssel a fürdő feletti dombon elvonuló s angol park módra idomított erdőcskébe sétálni menék.”

Vörösmarty Mihály – Bárfay nap-lójegyzetei szerint – minden nap, néha kétszer is leballagott a Balatonhoz fürde-ni, úszni. Bárfay nem kedvelte a vizet,

Színház Balatonfüreden (Tarka Világ és Képes Regélő, 1869)

s a néhány napos kirándulás ideje alatt egyszer sem mártózott meg a tóban, csak messziről, séta közben bámulta a csillogó, fodrozódó, hullámozó víztükör-t.

Tény: fürdés, úszás közben a költő-vel nem történt semmi különös. Bárfay viszont jártában-keltében sok izgalmas

„a Balaton, kettéosztva félszigete által, a legtisztább szem, mely valaha egekbe tekintett.” (Vörösmarty)

dolgot megtudott Füred mindenna-pi életéről. Például Lendvay Márton, a Pesti Magyar Színház kiváló hősszerel-mes és tragikus színésze elmesélte neki, hogy „a postaház teli van kéjlányokkal”, akik Pestről érkeztek ide nyáridőben, de nekik csak akkor szabad a sétateren mutatkozni, amikor „a becsületes dámák onnan eltakarodnak, azaz olyanok, kik nyilván nem ismeretesek arról, hogy a postaházba tartozának.”

Az estét – mint minden estét Pesten – Füreden is színházban töltik, de a színházi előadás után megint más-más utat választanak: „Én lefeküdtem: Vörösmarty bálba ment.”

Lehet, hogy valóban volt bál mu-latság aznap este Balatonfüreden, lehet, hogy nem, talán a postaházban, talán máshol...

Az biztos: Bárfay László most lát-e először, s most is csak messziről cso-dálta a Balatont. A tó vizében minden nap megmártózó költő már egy évvel korábban, 1837-ben, *A füredi szívhálá-szat* című elbeszélésében néhány szóba súrítette a *csodát*: „a Balaton, kettéosztva

félszigete által, a legtisztább szem, mely valaha egekbe tekintett.”

Bárfay László vagy a Balatont bámul-ta, vagy az égre nézett. Vörösmarty Mi-hály egyszerre látta mind a kettőt.

A Füreden nyaraló úri közönség szá-mára – vagy azért, mert az orvos előírta, vagy azért, mert így illik – kötelező a dél-előtti ivókúra. Egy korsó savanyúvíz, fél-óra séta, újabb korsó, újabb félóra séta, újabb korsó, újabb félóra séta. „Némely ember 6-8 pohárral iszik, s annyi félórát szaladgál.” Bárfay – nemesember, de életformáját tekintve már városi polgár – azt azért furcsállja, hogy mindenki ugyanazon láncon függő egy pohárból iszik; igaz, a szolga mindenki után kiöb-líti a poharat.

Iszik, mert itt a füredi sétányon így il-lik, de feljegyzi: „Én a nap minden részé-ben s minden rend nélkül ittam, s legki-sebb változást sem tapasztaltam.” Lehet, hogy eszébe jutott halott költőbarátja, Vitkovits Mihály *Füred* című epigram-

Herendi porcelán (Fotó: Bakos Zoltán)

mája – „Víg Füreden, savanyú vize mellett, rendesen élnek: / A friss issza borát; a beteg issza vizét.” –, és megnyugodott: ezek szerint ő a *frissek* közé tartozik. Az úszásból jókedvűen-kimerülten hazatérő Vörösmarty Mihállyal – miközben a költő „olvasott fennhangon Shakespeare King John (König Johann)-jából” – megittak egy vagy két butélia füredi bort.

Szerdán, július 25-én – harmadik reggel ébredt Füreden Bártfay László – a *sétahelyen* még barátságosan elbeszélgetett

Sztankovánszky Imrével, Tolna vármegye főjegyzőjével, Kisfaludy Sándornak megígérte, hogy a rábizott 280 forintot, ha Pestre érkeznek, személyesen fogja átadni az író Fáy Andrásnak, de mert beborult az ég, eleredt az eső, s a tervezett hajókirándulás elmaradt – bár ebéd közben a délelőtti Bittly-kocsival Füredre érkezett jeles író, költő Tóth Lőrinc lelkesen mesélt a másnap tartandó Annabálról –, Bártfay úgy érzi: ideje indulni hazafelé, Pest-Budára.

Elszakad a társaságtól, magába merülten kocsikázik hazafelé. „Nagyon szerettem, hogy egyedül jöhetek minden útitárs nélkül; így szabadon és háborítatlanul gondolkodhattam.”

Délután öt órakor indult a Bittly-kocsi Füredről Pest-Buda felé.

Vörösmarty Mihály akkor éppen a Balaton felé ballagott, talán arra gondolt: ma többet fog úszni, mint tegnap, s még többet, mint tegnapelőtt.

Kossuth Lajos

[Fürdőlevél, 1842. július]¹

◀ (részlet)

Balaton-Füred, júliusban. Este van. Azon esték egyike, melyeknek szelid nyugalmában a számoló ész elandolódik, minden gondolat a szívben terem, az emlékezet páráképei feltűnni szeretnek a tárgyaltalan merengés előtt, s a jövődönék sejtelmével gőzalakokként egybeolvadnak. S mi' mondhatatlanul gyönyörű az ily este Füreden! Ablakom előtt suttogva terül el a Balaton, mint egy nagyszerű tükör, melyet önszemléletének alkotott a Mindenható. Amott a távol láthatáron, ahol Somogynak alacsony partjait az esthomálnak leple födözi, szelid aranyfényben kél a teli hold, s keresztül az egész rezgő vízszínen egy sugárcsomót lövell, leírhatatlanul bájost, gyönyörűt. Szép ez a Balaton, szép mindenkoron; szép, midőn csendes s foltonként színét változtatgatja; szép, midőn medre mélyéből az üvöltő szél sötét habokat paskolgat föl; szép, midőn a vihar közelgését haragos zöld színt öltve jelenti [...] de legszebb, mondhatatlanul szép, midőn a kelő nap az első fény sugarát, vagy a tele hold a bájós fénycsomót göndör vízszínen végiglövell. Aki a Mindenható mosolyát egy földi képben látni sóvárog, ezt nézze meg...

És mégis az embernek szive fáj, midőn e roppant vizre tekint. Olyan holt, minő csak Palesztinában a megátkozott Holttenger lehet! Husz négyszög mérföldnyi sima ut, változhatatlan, romolhatatlan, melynek azur-homlokára – miként Byron a tengerről szól – ráncokat még az idő sem írhat; husz mérföldnyi sima ut, nagyobb, mint némely vármegye, mint némely fejedelemség, s a honnak legszebb vidéke által körítve, s rajta mégis *egyetlenegy hajó sem libeg*, kivéven talán a füredi sétaladikot, vagy egy nyomorult halászcsonakot. Volna csak másutt e tó, amarra nyugat felé, s virító városok köritenék, s fúrge gőzösök ünnepelnék rajta az emberész diadalát; nálunk! ha csak egy bogarászó fecskecsoport nem röpköd fölötté, életelen, henye, mint egy roppant sir. Mi isten átka van e nemzetzen?

Füred honunk leglátogatottabb gyógyfürdővizei közé tartozik, a látogatott fürdők szokott erényeivel és büneivel. Pompás paloták fogadják a vendégeket, divatos áruraktárak kínálóznak a fényüzésnek, ezek keringenek a játékasztalon; azt gondolnók, e szegény honban az utca porában szedik a bankjegyeket s nyirett aranyokat, mint Voltaire utasai Eldoradóban a briliánokat;² a kockaasztal körül drey Mann

hoch³ felallított zagyva tömeg; arcok, melyeket csodálunk itt találni, mások, minőket csodálnánk ott nem találni; hetaira⁴ sereg, a *chronique scandaleuse*⁵ minden nemével par profession;⁶ és zene fent és zene lent, zene mindenütt, mint Figaro⁷ – színház, amit Kisfaludynak köszönünk; félig kész aréna, amelynek építőmestere a pénzt fölszedé, és megszőkött; Waffelbäckerey⁸ és csinos fagyfalda és cifra equipageok,⁹ madár comeodia, industrie lovagok minden neme, versenyfutás zsákban a pórfiuk közt, és szemét jobbról, trágadomb balról, s amott Tihanynak „riadó leánya”, imitt unalom az unalomig.

Mondják: Füreden a társalgási hangulat feszes, gögös, különböző; és valóban ez a csömörletig. Minden száz ember legalábbis csinál különvált husz cotteriat,¹⁰ melynek határvonala itt a születési, amott a pénz arisztokratia színezi s mindenikben aprócska alosztályok, mintha latra vetnék, hogy ennek 10 ft-tal s 45 kr-ral van kevesebbje, amannak pedig nincs kettős praedicatuma, s pergamentje nem olyan füstös, mintha megegyeser olyan füstös volna. A pillanatnyi leereszkedés kegyelmes mosolya, lefelé azoktól, kik ágaskodva járván, azt hiszik, magasabbak, nem hiányzik; valamint a kinverítékes törleszkedés sem felfelé azoktól, kik, mivel hátuk eléggé görnyedt, azt hiszik, alacsonyok; de mind ez oly igen távol van a kölcsönösen vidorító társalgási fesztelenségtől, mint a pesti Dunapart a tisztaságtól. [...]

A füredi fürdő, mint tudva van, a tihanyi apátság tulajdona. Apát ur eléggé nem méltányolható szíves megelőzéssel fogadja vendégeit, kik a vulkanikus Tihany félszigetét meglátogatják. Ő már sokat tőn Füred javára, de annyit mégsem tehetett, mint – tudom – tenni óhajtana; s mivel a nyilvános panaszkönyvet holmi dévaj, fajtalan firválások miatt megszüntetni vala kénytelen, itt léssen szabad egy-két szerény szó. Füred, ha hogy nem legdrágább fürdő az európai kontinensen, bizonyonnyal a legdrágábbak egyike, s ezt maga a földesuraság is érezi: minthogy augusztusban felényi szállásbért vesz, mint akkorig; jelül, hogy június és júliusban szerfelett nagy bért szedett. Különbben nem tenné e különbséget, mely azon épül, hogy júliusban sok a vendég, s ki-ki fizet örömet akármennyit, csak szobát kapjon. Ez nincs rendjében. A földesuraság csinos vendégszobákat építtetett, s még többet építeni szándékozik; a kadas fürdőszobák tiszták, s az igazgatást oly tisztre bízta (Écsy László urra), aki megelőző